

FATMA ORAN

Orhan Pamuk'la "Benim Adım Kırmızı" üzerine

"Roman yazmak , olaylara şöyle bir yukarıdan, bir balkondan bakmanın zevkini taşır"

- Orhan Bey, darılmaca gücenmece yok; sevemedim ben bu Şeküre'yi. Romanınızın en önemli kahramanlarından biri belki ama, sevemedim işte. Şeytana bile pabucunu ters giydirir bu kadın. Zavallı Kara'nın başına ne geldiye, Şeküre yüzünden geldi...

- Haklısınız. Ama ben Şeküre'yi seve rek yazdım ve o kadar sevdim ki...

- Ne vardı Şeküre'yi o kadar sevecek?

- Roman kahramanı olarak Şeküre bana pek çok sorunu hızla, aynı anda ve yaratıcı bir şekilde çözdüğü için çok çekici geldi.

- Yazmayı mı kolaylaştırdı?

- Hayır. Bu, onu canlı ve inanılır kıldı ve ben de Şeküre'nin sesini, edasını yakaladım. Romani yazarken Şeküre'ye o kadar inandım ki, bir film prodüktörünün diliyle söylersek; baktım ki bu kız iyi oynuyor, filmde verdiğim küçük rolden başrole çıkardım. Burada şu bakımdan yanlışlığı sanmıyorum: Ben sandım ki herkes kitabı okuduktan sonra Şeküre'yi sevecek. Her on okurdan sekizi benim gibi sevdi ve gülümseyerek Şeküre'den söz etti, ama sizin gibi yedide bir Şeküre sevmeyenler var. Genel olarak şurada yanlışlık: Herkes size önce ondan bahsederek başlıyor; onu sevdiklerinden ya da sevmediklerinden. Ona inandıklarından ya da sinirlendiklerinden...

- Her şeye hâkim olmak istiyor; Babasına, Kara'ya, çocuklarına, evdeki cariye ye...

- Evet, ama kendini korumak istiyor. Çünkü her taraftan da sıkıştırılıyor. Cinsel, ekonomik, çeşit çeşit baskılar altında bu dolaplara direnmek istiyor.

- Hangi dolaplara? Dolapları çeviren asıl kendisi. Kocasının kardeşine ilgi duyuyor ama hesabı bir biçimde; hem istiyor, hem istemiyor...

- Evet, ama kocasını gayet güzel seviyordu. Kocasını basıp gidince Hasan'la aynı evde kaldı. Hasan'a da ilgi duydu, ki, şunu hatırlatmak isterim: Bu, tipik bir Ortaçağ alışkanlığı, töresi, tutumudur; kocası savaşa giden kadın, savaştan dönmeyen kocanın kardeşiyle evlenir, böylelikle düzen bozulmaz. Şeküre de bunu yapmaya çalıştı ama, Hasan bunu âdabıyla yapamadı. Şeküre Hasan'dan kaçtığı için de, seviyordum onu.

- Hasan elbetteki hiçbir şeyi âdabıyla yapamazdı; kendisini geçindirecek parası dahi yoktu...

- Tamam. Sonra Hasan yeterince para kazanıp, kendine olan güvenle Şeküre'yi etkileyecek güzel aşk mektupları yazmaya başlayınca da Şeküre'nin ona takılmasını makûl buluyorum, kararsızlık geçirmesini makûl buluyorum.

- Kararsızlıkları fazla hesapçı kararsızlıklar ama...

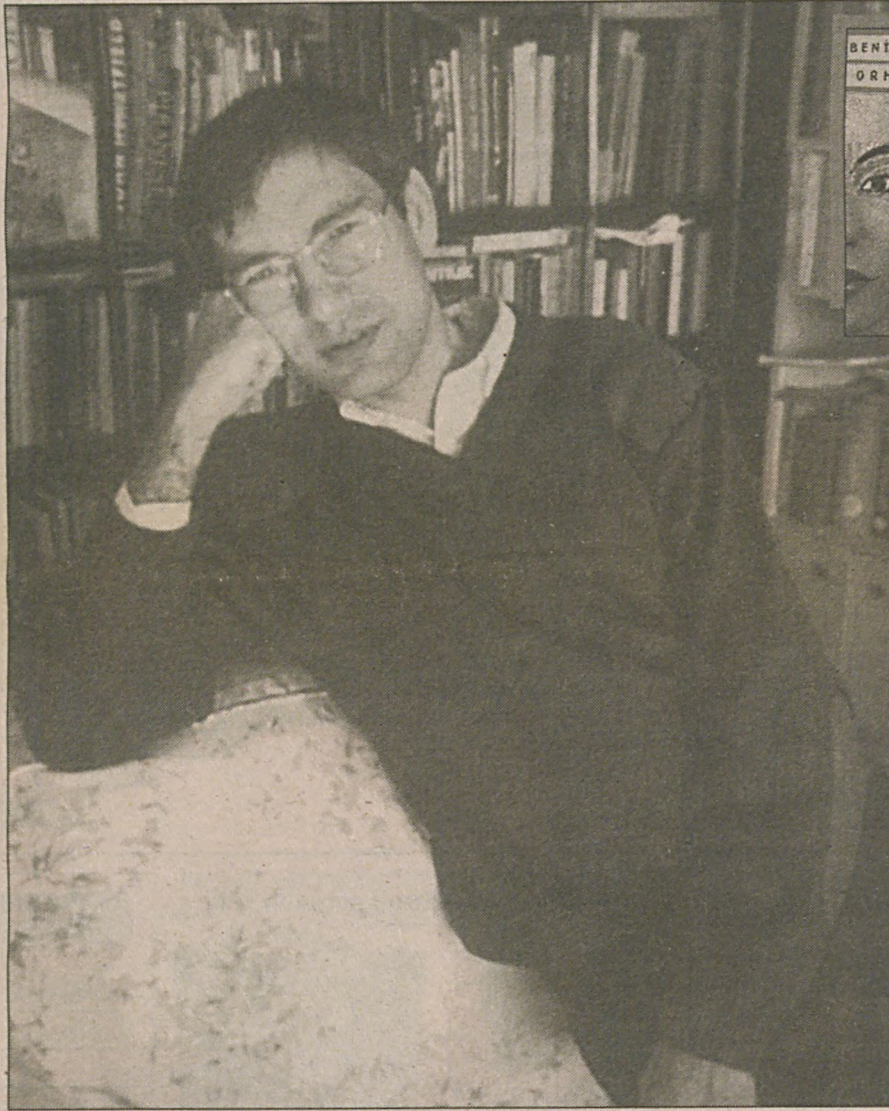
- Size bütün içtenliğimle söylüyorum: Ben de hayatta Şeküre gibi kararsızım. Şeküre o bağlamda 'ben'im'. Onun kararsızlıkları benim kendi kararsızlıklarım, ama insan kararsızlıklarını sonrakararlı bir hesapçılığa da dönüştürebilir.

- Romanlarımız hüznü, mutsuzluğu, kederi içlerine sindiriyorlar. Mutluluğa yetenekli biri değilim. Belki biraz da bu yüzden seviyorum yazdıklarınızı. "Kitaplar insanın mutsuzluğuna teselli sandığımız bir derinlik katar yalnızca." diyen Kara'ya da sizinle özdeşleştirmeden yapamadım doğrusu. Zaten Eşişte'yle de iyi değil aram...

- Niye?

- Kitaplar, kalemler ve resimler arasında mutluydu memleketinde. Eşişte'sinin kızına âşık oldu, kovuldu. Yıllarını yollarda, Doğu şehirlerinde paşalara kâtiplik ederek geçirdi. Bağdat, Halep ve Tiflis'te hattat ve nakkaşları tanıyıp kitaplar hazırlatsa da, o burada, İstanbul'da olmayı

Öykünün ya da romanın anlamı, onu yeniden anlatmak değildir kuşkusuz; bazı sıfatlarla öldürmek ya da göklere çıkarmak da değildir. Ama gene de bir öykünün, bir romanın, bir şiirin, bir resmin bir anlamı olmalı: İnsanların aralarında paylaşacakları, tartışacakları bir anlamı. Onda hem bireyseli, hem toplumsal; hem hayatı, hem ölümü; hem çöküşü, hem filizleneni; hem gerçeği, hem düşü; hem yükselişi, hem düşüşü görmeliler ki, Orhan Pamuk'un, III. Murat Dönemi'nde; 16. yy İstanbul'unda, dokuz karlı kış gününde geçen romanı "Benim Adım Kırmızı", işte öyle bir roman. Orhan Pamuk'un 'zengin' olmasını istediği, duyuların dışı vurmasını, okurun kafasında sahneleri, kahramanları ve kıvraklığıyla kalacak bir romana uzun soluk getirmesinin yanı sıra, kitabın tanıtımı için yapılan çalışmaların da payı var elbette; ki, bu çabayı da kutlamak gerekir... Orhan Pamuk'la son romanı üzerine konuştuk.

"Bir hikâyeye bağlanmak için bir imge gereklidir. Öte yandan hikâyeye yazmaya başladıktan sonra ise müzik, ritim, tekrar ya da çeşitleme öne çıkar. Artık sanki ben hikâyenin bir parçası olumsundur, hikâyenin içindeyimdir, önemli olan ilerlemektir; akıştır" diyor Orhan Pamuk.

ve Şeküre'yle evlenmeyi istiyordu. Verseydi kızını.....

- Vermezlerdi. Çünkü Şeküre çok güzel. Eşişte de güç ve para sahibi. Kızına tabii ki daha parlak biri.....

- Ama ne oldu sonuçta, aman aman parlak biriyle de evlenmedi ki...

- Onu baştan bilmiyorlardı. Makûl insanlardı. Zengin ve fakir arasındaki hayalperest aşklardan çok, insanların toplumsal konularına inanıyorlardı.

- Romanınızın konusunu tarihsel bir çerçeve içine oturtmuşsunuz. Sizi tarihi roman yazmaya iten etmenler nelerdir? Gündelik hayatın gerçekliğinden kaçıp tarihe sığınma isteği mi yoksa bu?

- "Ben, tarihi roman niye yazdım?" konusunda makûl bir cevap arayışından

vazgeçtim. Şunu söyleyebilirim önce; çünkü bunun duygusal bir yanı var: Ben yirmi üç yaşındaydım. *Cevdet Bey ve Oğulları*'na başlayalı bir yıl olmuştu, bir hikâyeye yarışması açıldı, ben katılmak istedim; kendimi bir anlamda sınamak için. Yazdığım, yayımlanmış ilk edebiyat eserim bir tarihi hikâyedir ve Stendhal'ın *İtalya Hikâyeleri*'nden etkilenmiştir. *Cevdet Bey ve Oğulları* da biraz tarihiydi. *Beyaz Kale* de öyle. Tarih merakı bende olmuştur. Bunu şunun için söylüyorum: Bugün bir tarihi roman merakı dünyada ya da ülkemizde var ya da yok, ama benim tarihi roman merakım çok daha eskilere gidiyor, içgüdüsel bir şey; bu önce bilinsin isterim.

- Sebebi?

- Pek çok sebebi var, ama açıklamak istemiyorum.

- Daba masalsı bir hava yaratma isteği belki de. Haydi söyleyin...

- Tarih benim için bir saf imge deposudur. Kendi itiraflarımı bugüne yerleştirip koyarsam, bu romanda olduğu gibi, çok fazla bir itiraflarname olacak. Bunu tarihe taşımak, kimi yerde alegori kurmak, kimi yerde bir

anda üç-dört şey söylemek... Ama kendimi tarihe hizmet eder gibi görmem. Tarih bana hizmet eder. Mesela çok sevdiğim Kemal Tahir gibi 'tarihin bilinmeyen köşelerine ışık düşürecek ve bu ışıkta biz yararlanacağız' düşüncesi yoktur benim kafamda; benim kafamda zaten söylemek isteyeceğim şey vardır, tarih buna hizmet eder. Evet, pek çok hurda ayrıntıyı kitaplar okuyarak öğrenirim, ama bu hurda ayrıntıyı ortaya çıkarmak bir zevktir de belki.

- Ama asıl işiniz o değil tabii...

- Asıl işim, gene eğlenceli bir dokudur tutturmak, eğlenceli bir hikâyedir tutturmak... Bazen yaptığım araştırmadan, hamallıktan güç alırım, bazen tarih dışına çıkmaktan, bazen Şevket'le Orhan adını verdiğim iki kardeşin neredeyse tarih dışı ya da bugünden kalan hikâyesini oraya yerleştirmekten, bazen *din, sanat, yasak* tartışmasını bugünden başlatmaktan; tarihi romana böylece pek çok yerden girerim.

- *Elsa Morante'nin Tarih Devam Ediyor* adlı unutulmaz romanında kahramanlarından birine söylediği bir cümle geldi şimdi aklıma: "Tarih rezilliktir."

- Benim bakışım değil. Ben, tarih şenliktir, derim; tarih karanlıktır, ama 'bilinmez' anlamında değil, hayal olarak, Tarih esrarlıdır. Bunları derdim ben, "tarih rezilliktir" yerine...

- Ama biliyorsunuz, savaşın acımasızlığı ve insanlık için bir kurtuluş umudunun kalmamasının öfkesi ya da hincıyla söylenmiş bir sözdür bu...

- Daha çok toplumsal gerçekçi, suçlayıcı bir tutum, tarih rezilliktir, demek. Ben o görüşte değilim. Pek çok kötülük var tarihte ama, benim yazarlık dürtüm hayatın kötülüklerini ortaya çıkarmaktan çok, hayatı kesinlik içerisinde; netliğiyle, güzellik ve acımasızlığıyla görebilmektir.

- *Benim Adım Kırmızı* ya dönelim: Bu romanı yazmadan önce nasıl bir araştırma yaptınız?

- Pek çok, pek çok kitap okudum. Araştırma kısmından bahsetmek beni si-

kıyor, ama bilen ne kadar çok okuduğumu anlar. Şununla övündüğümü söyleyebilirim: Bu işe başladığımda, İslam minyatürüne sınırlı bir anlayışım ve sevgim vardı. Bu resimleridönemlere göre birbirinden ayırabilmek, üslupları tanıyabilmek bana göre olağanüstü bir sabır ister ve bu sabır da sevgisiz olmaz. Bu resimleri sevebilmektir en zoru, başlangıçta. Konuyu sevebilmek, gibi. New York'taki Metropolitan Müzesi'nde, özellikle İran minyatürleri daha iyi sergilenir demeyeceğim de, insan kafasını daha iyi yaklaştırabilir, camekânlar müsaittir; gider saatlerce bakardım minyatürlere. Bir kısmında sıkıldım elbette, bir kısmında bir çeşit oyun, bir çeşit zorlama vardı; ama bir kısmına da böyle baka, baka, baka sevmeyi öğrendim. Onların karşısında emek vererek durmayı öğrendim. İlk başta birazcık bu, insanın anlamadığı bir dilden kötü bir sözlükle bir kitabı okumaya başlamasına benziyor; çok az bir tad alıyorsun, saatler geçiyor ve hiçbir şey olmuyor. Daha da acısı, bu işi anlamış, çözmüş, bilenler var, onlara gıpta ediyorsun ve hiçbir zaman o zevklere ve yüksekliğe varamayacağını düşünüyorsun. Ama öte yandan bir gurur da var; bu acıip ve ilk bakışta sevmeyecek, zor, kapalı, perspektifi olmayan, hepsini birbirine benzettiğin gözleri çekik insanlara neresinden yaklaşacağını, kıyafetleri 'uzak' ve Doğulu insanları neresinden seveceğini bilemiyorsun ama sonra yüzlerine bakınca, yüzlerini görünce onları sevmeyi öğreniyorsun. Bütün bu kültürün içinde yıllarca okuduktan sonra onları sevmeyi öğrendim. Övündüğüm şey, çok fazla kitap okumak değil, en sonunda onları sevmeyi öğrenmiş olmamdır. Şimdi bu kitap bitti, bu konu bitti ama, bu konuda çıkacak bütün kitapları ben gene almaya, okumaya, merakla karıştırmaya devam edeceğim.

- Sizinle yapılmış pek çok röportajda kitabı olduğunuzu söylemişsiniz...

- Tarihi roman kitabıdır, başka bir şey olamaz. Üstelik bu, en az tarihî olabilecek bir roman; kendi hayatından çok malzeme var. Tabii ki kitaplara bakarak daha iyi roman yazılıyordur. Benim yazarlık tutumum, genel olarak Türkiye'de kamuoyunun kabul ettiği "yazar bir hayat yaşar, sonra çekilir yazar" durumundan başka türdür. Sürekli aynı kıvamdadır benim hayatım; yazmakla yaşamak. Yazdığım hayat arasındaki ilişki yüzünden belki ya da belki de 'Nişantaşı' bir yazar olduğum için söylenmiştir bu söz. Ben de buna aldırmadığımı göstermek için kitabı olduğumu söylerim, tabii ki gülümseyerek...

- Romanınızda sokakları, evleri çok güzel tarif etmişsiniz. 16. yy atmosferini iyi yansıtmışsınız. Okurken, o sokakları da, o evleri de gördüm ben; içlerinden geçtim, içlerinde yaşadım. Sokaklar dedim de, o dönemin şebir planından yararlandınız mı?

- Hayır, yararlanmadım ama o dönem hakkında, şehir hakkında yazılmış seyahatnameleri okudum. Özellikle İngilizlerin 16. yy'ın başında İstanbul'u anlattıkları seyahatnamelerden, mesela şunları öğrendim: İki katlı ev az, ahşap ev bugün hayal ettiğimizden daha az, sokaklar dar, damlar kiremitli. Bütün bu ayrıntıları üç dört gün araştırma yaptığım British Museum'daki seyahatnamelerden okudum; fakat beni dönem atmosferine hazırlayan bu ayrıntıların kitabıma girmiş olanı azdır. İki katlı evin yeni yeni başladığını, bir zenginlik belirtisi olduğunu bu tür okumalardan öğrendim.

- Batılı gibi olma isteğiyle, gelenekten kopma kaygısı romanınızın temelini oluşturuyor. Geleneksel kültürümüze verdiğiniz değer üzerine konuşalım bizzat...

- Benim en değer verdiğim gerçek aydınlarımızda -Yahya Kemal'den Tanpınar'a, Oğuz Atay'dan Kemal Tabir'e hat-

ta yer yer Nâzım Hikmet'e- temel sorun, geçmiş kültürün terk edilmesi meselesidir. Bir yandan gözümüz Batı'nın harikalarıyla kamaşır ama öte yandan da geçmiş kültürün vazeliklerinden ve kendi kişiliğimizden vazgeçemeyiz. Burada ne politikacılar, ne tarihçiler, ne gazeteciler burada en çok hassas aydınlar, yazarlar; kültür üzerine içtenlikle düşünenler acı çeker. Ben, Batılılaşmacıyım bir anlamda: Çünkü eşitlik, modernliğin kimi görüntüleri, insan hakları, düşünce özgürlüğü gibi Batı'dan gelen bazı değerlere inanıyorum.

- Rönesansın sonuçları, bütün bu söyledikleriniz...

- Evet, tamam, çok güzel ama, bunlar Rönesansın sonuçlarıysa, Rönesans da benim yerel, özgün tarihimin üzerinden çatır çutur, mahvederek geçer. Kitap da örnek Rönesansın bize göre en büyük buluşlarından biri, portre yapmaktır. Portre ise, İslam resminin tarifi icabı bittiği yerdir. Benim Adım Kırmızı'da bahsedildiği gibi suratımızın topoğrafyasının biricik olmasının, başkalarına benzememesinin, bu dünyada yaşadığımızın ve başkalarından ayrı olduğumuzun en büyük işareti olan suratımızın tipatıp bir resminin yapılabilmesi olağanüstü çekici ve büyüleyici bir şeydi. Hiç kimse, özellikle de kimseden korkmayan padişahlar buna dayanamazlar ve dayanamıyorlar. Böylelikle kimi zaman güçlü, kimi zaman zayıf ama, Osmanlı sarayında hep bir portresinin yapılma isteği oluyor. Öte yandan bu istek de geleneği çatır çutur kırıyor. Bunlar dayanılmaz ikilemler.

- Ayetlerden çok yararlanmışsınız ve romanınızın kurgusunu da ayetlerin üzerine inşa etmişsiniz.

- Kur'an'dan kitabımın başına aldığım ayetler, kendi bağlamlarından azıcık kopartılmışlardır; ama bu gerekiyordu.

- Neden?

- O ayetler kitabımın temalarına gönderme yapar. Kitabım da onlar etrafında toplanır, genişler. Kitabımın bütün temalarını özetler gibidir, o ayetler.

- Doğu'dayken Batı'da, Batı'dayken Doğu'da olmak; hem Doğu'yla, hem Batı'yla keyif almak isteyen Meddah'ın âkıbetine çok üzüldüm, çünkü onu da sevmiştim.

- Ben de çok severim onu. Kitabımın kendi gözükmeyen, sesi gözükmeyen esas kahramanı Meddah'tır aslında ve kitabımın en kırılğan yanı da onun hazin sonudur. Ben de meddah gibi hissederim; yani başkaları altında. Onu yazma, bunu yazma, onu yazarsan şöyle de, annen kızar, baban kızar, devlet kızar, yayınevi kızar, gazete kızar, herkes kızar; parmaklar sallanır, sallanır, ne yapsan bir yerinden sataşır. Yarabbi, dersin, ama öte yandan düşünürsün; öyle bir şey yazacağım ki, hepsi kızacak ama o kadar güzel olacak ki, boyun eğecekler. Bizim gibi yarı kapalı, yarı yamalak demokrasisi olan, yasakları bol bir toplumda roman yazmak, benim, Meddah'ımın rolüne birazcık sivanmaktır; yani illaki siyasi yasaklar değil, tabular, aile ilişkileri, dini yasaklar, devlet, pek çok şey yazarı zorlar. Tarihi roman bu bakımdan bir tür kıyafet değiştirme isteğidir.

- Romanınızı Batı taklitçiliğine bir uyarı olarak da görebilir miyiz?

- Bir tutum var kitapta: Bu 'küçültücü' kelimeyi kullanarak Batı'dan bir şeyler öğrenmeyi taklitçilik olarak mahkûm ediyor ve bir safçılık öneriyor ama bir yandan da bu tür bir safçılığın yalnızca hayalperestlik ve bir çeşit yasakçılık olduğunu söylüyor. Kitabım daha derin, ister Doğu, ister Batı olsun, yabancı bir kültürün durdurulmaz etkisinin manevi, kişisel boyutları üzerinedir. Nitekim kitapta sık sık bir Han ya da Şah tarafından yenilgiye uğratılıp bütün sarayı ve nakkaşhanesi yıkılınca o şehrin ve o insanların başka bir Şahın, başka bir nak-

kaşhanenin etkisine girmeleriyle nasıl değiştiklerini çok işledim. Tarihin zorlamasıyla üslup değiştirme, kimlik değiştirme; kendimizi ifade eden simgeleri ve kişiliğimizi değiştirme. Budur, bu kitabın konusu, illaki Doğu-Batı sorunu değil. Ve bu bir kaçınılmazdır.

Burada bir gözlerini kör edenler, kapayanlar, safçılığı ve eski kültürü savunanlar vardır; bunların geleceği yoktur. Bir de karışmayı, eski kimliği kaybetmeyi savunanlar vardır. Bunların arasında çeşit çeşit renkte, çeşit çeşit kararsızlıkta insan vardır. Ama kitabım bu konularda kesin bir düşünce önermez. Bu konuda acı çeken insanın derdini dillendirir. Bu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ya da Yahya Kemal'in acısıdır da... Önemli olan hangi medeniyetin neresini nasıl alacağımız formülü değil, medeniyet değişimleri karşısında acı çekemektir. Benim Türkiye'de yaşadığım en büyük entelektüel sorun da budur; üslup sorunu, kimlik sorunu. Ama bu konularda yasaklayıcı formül, belirleyici, buyurucu bir tutumum yoktur. Bu konulardan kitaplarıma; hikâyelerime akıtacak bir enerji alırım. Ama önemli olan, aslolan günlük hayattır ve o, bunları aşar. Şeküre'nin çocuklarıyla kavgası, kitabımdaki üslup kavgalarından daha önemlidir.

- Haklısınız. Zamanın değişmesi, unutulma kaygısı ve kalıcı olma isteği gibi acı veren, samimi, hüzün yüklü kavramlarla ve anlayışla yaklaşılması gereken bir konu bu.

- İki nedenden ötürü öldürülüyor Enişte. Büyük üstat Osman'ı, Frenk nakkaşı Sebastiano'yu taklide zorladığı ve bir de nakkaşlardan birinin zaaf gösterip ona üslubum var mı? diye sorduğu için... Ölen de mi yoksa öldürülen de mi kababat, Orhan Bey, ne dersiniz?

- Benim gibi şüpheli bir yazar, tabii ki bu konuyu muğlak bırakmaktan, okurlara neredeyse olağanüstü acı verme, işkence etme zevki alır. Bunun için, benim yazacağım romanda cinayet sebebi tam tamına böyle kurulmalıdır: Katil de maktül de haklıdır. İkisinin de haklı olması, tarihin dayanılmazlığının ve acımasızlığının acısını bize duyurur. Roman yazmak da olaylara şöyle bir yukarıdan, en azından bir balkondan bakmanın zevkini taşır.

- Röportajımızın sonlarına doğru biraz romandan uzaklaşalım. Sizde yazma isteği uyandıran unsur, genellikle bir imge mi, yoksa bir ritim midir?

- İmge, kitabın fikri için ya da anlatacağım sahne için gereklidir. Kitaplar bir imge, bir hayal, bir kahraman, bir durumla başlar. Onlara bağlanırım. Demin araştırmalardan bahsediyorduk; tarihi roman yazacaksam, bu tür bir imgeyi aramak için okurum baba okurum ama, içinden bir imge çıkmıyorsa ya da kendim bunları anlatacak bir hayal bulamıyorsam, boşveririm. Ya da pek çok şey yaşamışım ama hiçbirini kendimin kılamamışumdur; imge benim olmalıdır öncelikle, şahsi olmalıdır. Bir hikâyeye bağlanmak için bir imge gereklidir. Öte yandan hikâyeye yazmaya başladıktan sonra ise müzik, ritim, tekrar ya da çeşitleme öne çıkar. Artık sanki ben hikâyenin bir parçası olmuştumdur, hikâyenin içindeyimdir, önemli olan ilerlemektir; akıştır. O zaman müziğin anlamını

değil, kendisini de hissederim. Hikâyenin anlamından özümlenen ayrıntısında değil, içindeyimdir ve yazdıkça yazarım. Bu ritmi, bu müziği, bu akışı hissettiğim zaman mutluyumdur ve gerçek yazar olduğum an, budur. Fakat okur da bunu; sizin anlatınızın resmini, nabız noktalarını, soluk alış/verişini kendi teninde duyar. Onun için yazarlıkta en zor olan şey, hem bir seferde yazıp bu müziği ve vuruşları durdurmak hem de on seferde yazılmış gibi bunu mükemmel kılmaktır. Ben bir seferde yazarım, on seferde düzeltirim.

- Roman yazarken sizin için en büyük zorluk nedir; özellikle böyle tarihi nitelikleri olan bir roman yazarken?

- En büyük zorluklardan biri, iştahımdır; her şeyi koymak isterim kitaba ve kitap alır başını gider. Öte yandan beni konuya iştahım ve hevesim bağlar, fakat bu sonra da zorluk olur, çünkü kitap genişler, genişler, genişler ve onu bir çerçeve içerisine toplamak zorlaşır. En büyük zorluğu, sayfa sayısının durmadan artması ve kısaltmamdır. İkincisi, zaman zaman hissettiğim şey, tek başına olmamdır. Bir iki yakınuma okutsam bile, dört sene yazdığınız kitabın ne olduğu ve değeri konusunda en sonunda kuşkular, delirmeler, ölçüyü kaçırmalar uyanır insanın kafasında. Çok yalnızsınızdır ve dört sene bir yolculuğa çıkmışsınızdır. Kristof Kolomb bile üç ayda geçer denizi Amerika ya da bir başka kıtayı bulur, siz ise dört sene yolculuk yaparsınız ve nerede olduğunuzu, işin neye benzediğini, kitabın ne sonuç verdiğini soracak kimseniz yoktur; çünkü kitap kimseye gösterilecek vaziyette değildir. Bu yalnızlıktır işin zorluğu ve bu yalnızlığı daha da arttıran bitip tükenmez hevesiniz ve iştahınızdır.

- Amerika'nın önemli yayınevlerinden Random House hem Benim Adım Kırmızı'yı hem de henüz yazılmamış kitabınızı basma kararı almış. Çevirilerden korkmuyor musunuz? Çevrilmeyen bir sıfat yüzünden edebiyat kaybolabilir. Aklıma Oscar Wilde'in bir sözü geldi size bunu sorarken: "Dostoyevski'den sonra, bize yalnız sıfatlar kaldı."

- Oscar Wilde'ı çok severim. En çok sevdiğim sözü de "Yalnızca yüzeysel olanlar görünüşle yetinmezler" sözüdür. Bu bakımdan çeviride hata olup bir şeylerin kaybolacağı da çok malum bir şey...■

Benim Adım Kırmızı

"Benim Adım Kırmızı", postmodern roman kurgu özelliğiyle çok katmanlı: her çeşit okurun beklentisine uygun bir şeyler sunuyor. Olay zincirinden hoşlanan polisiye roman okuru gibi, romanda cinsellik arayan, Osmanlı'nın 16. yüzyıl yaşayışını merak eden, giderek Doğu-Batı kültürlerinin özüne ilişkin düşüncelerle tanışmak veya sanatın belkemiği üslup üzerinde kafa yormak isteyen de 470 sayfalık, 59 bölümlük bu romandan eli boş dönmeyecek.

Prof. Dr. GÜRSEL AYTAÇ

A vusturyalı yazar Barbara Frischmuth, dilimize çevirdiğim romanı "Das Verschwinden des Schattens in der Sonne" (Güneşte Gölgenin Yok Oluşu) üzerine bir sohbet, 1982 yılında, günümüz Türk romancılarının ellerinin altındaki büyük bir hazine yararlanmayışlarına şaşırdığını söylemişti. Bu hazine Türk kültür tarihidir. Kendisi Türkoloji öğrenimi sırasında tanıştığı Bektaşî kültüründen izlenimlerini roman katına yükseltmiş ve "Güneşte Gölgenin Yok Oluşu"nu yazmıştı. Aradan geçen yıllar çok şeyleri değiştirdi. 1998'in sonbaharında Ankara'ya yeni romanı "Die Schrift des Freundes" (Dostun Yazısı) dolayısıyla geldiğinde kültür tarihi-roman ilişkisinden yine söz ettik. "Benim Adım Kırmızı" henüz yayımlanmamıştı, ama daha önceki romanlarına dayanarak Orhan Pamuk'u beğendiğini, kendisini onun "ablası" gibi hissettiğini söyledi. Bu abla-kardeş benzetmesi işte yukarıda sözünü ettiğim kültür tarihi hazinesinden roman malzemesi kotarmaktan kaynaklanıyordu. "Benim Adım Kırmızı"yı okuyunca ne diyeceğini tahmin edebiliyorum.

Nakkaşların hayatı

Tarih romanı yazarı romanının konusunu tarihten alır, ama o konuyu bugünün ve kendi yazarlığının merceğinden süzer. Orhan Pamuk da öyle yapıyor; 16. yüzyıl Osmanlı nakkaşlarının hayatını öykülüyor, ama bunu gerçekleştirirken çok çeşitli güncel ve evrensel sorunu ele alıyor, kâh eleştirel, kâh ironik anlatım tutumuyla okuyucuyu o dünyada bu sorunlarla yüz yüze getiriyor.

"Benim Adım Kırmızı", postmodern roman kurgu özelliğiyle çok katmanlı: her çeşit okurun beklentisine uygun bir şeyler sunuyor. Olay zincirinden hoşlanan polisiye roman okuru gibi, romanda cinsellik arayan, Osmanlı'nın 16. yüzyıl yaşayışını merak eden, giderek Doğu-Batı kültürlerinin özüne ilişkin düşüncelerle tanışmak veya sanatın belkemiği üslup üzerinde kafa yormak isteyen de 470 sayfalık, 59 bölümlük bu romandan eli boş dönmeyecek.

Resim sanatı, tarihte İslamiyetle Hıristiyan dünyasındaki temel ayrılıkları içinde barındıran bir alan olmuş. İnsan resmetmeyi puta tapıcılığa götürebilecek bir tehlike sayan İslam dininin yasaklarını yumuşatmayı ve giderek yok etmeyi deneyenlerin maceraları, Batı resmindeki ışık-gölge-çok boyutluluk-bakış açısı öğeleriyle gerçekleşen üslup farklılığı karşısında Osmanlı nakkaşlarının geçir-

diği tereddüt! Orhan Pamuk, "Benim Adım Kırmızı"da resim sanatını konu alıyor, ama bu yolla irdelediği ana sorunsal, bence "üslup", Doğu-Batı ilişkisi ve birey olma süreci.

"Üslup", romanın başlarında ilk olarak şöyle bir soru şeklinde karşımıza çıkıyor: "Nakkaşın kendi şahsi usulü, kendine mahsus bir rengi, sesi var mıdır, olmalı mıdır?" (s. 25) Bu soruyu soran aynı figür birkaç sayfa sonra "üslup" diye tutturdukları şey, kişisel bir iz bırakmamıza yol açan bir hatadır yalnızca." (s. 27) diyor.

Romanın katil kişinin sahiplendiği bu üslup anlayışı, eser boyunca çeşitlenerek dile gelen İslami resim (süsleme) sanatının temel ilkesi gibidir. Orhan Pamuk bu

nun dayandığı felsefeyi elden geldiğince sezdiriyor "Resmin, güzelliğiyle insanı hayatın zenginliğine, sevgiye, Allah'ın yarattığı âlemin renklerine saygıya, iç düşünce ve imana çağırması önemlidir: nakkaşın kimliği değil" (s. 71) derken. Romanın 12. bölümünde "Üç Üslup ve İmza Meseli" başlığıyla "üslup" konusunu özel olarak ele alıyor. Kelebek lakaplı nakkaş, Doğu ülkelerinden üçünde geçen birer hikâyeyi, ressamın çizdiği resimde kendini belli etmesiyle nelere sebep olduğunu anlatır.

İslamda resim sanatını sınırlayan, kısmen de olsa yasaklayan görüş, Buhari'nin naklettiği bir hadis olarak yine katil figürün ağzından aktarılıyor:

"Kıyamet günü musavvir den yarattığı şekillere can vermesi istenecek, (...) Ama hiçbir şeyi canlandıramayacağı için cehennem azabına çarptırılacak. Unutmayalım: Musavvir Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın sıfatıdır. Yarattığı olan, olmayana var eden, cansız canlandıran Allah'tır. Kimse onunla yarışmaya kalkışmamalı." (s. 185)

"Frenk icadı" üslup

Orhan Pamuk "Benim Adım Kırmızı"da da öbür romanlarında olduğu gibi diyaloglaşmayı gerçekleştiriyor, yani İslami üslup ve sanat anlayışının karşı kutbunu, Batılı ressamın tarzını karşı tez olarak dile getiriyor. Zarif Efendi ve Enişte, bu tarzı uygulama cesaretini hayatlarıyla ödeyen nakkaşlar. Onların Doğu'ya taşımak istedikleri resim ve üslup anlayışı Venedikli üstadlarındaki gibidir. Enişte yaptığı resmi şöyle anlatır:

"Rahmetli Sultan Süleyman'ın cenazesini gösterir resimlerin kederli ve vakur renkleriyle yaptığım resimde, Frenk üstadların tarzında bir istif anlayışı ve benim kendi kalemimle eklenmiş bir gölgeleme çabası vardı. Ufuk çizgisini ve bulut-

ları birbirine karıştıran şeytani derinliği işaret ettim. Ölümün, Venedik saraylarında portrelerini gördüğüm ve hepsi kendine özgü olmak için çarpınan gavur şahsiyetleri gibi benzersiz bir kişilik olarak resmedildiğini hatırlattım." (s. 132)

"Katil'in "Frenk icadı" dediği üslubun ilk olarak "şeytan" da temsil edildiği, çünkü onun Doğu'yla Batı'yı da birbirinden ayırdığı dile gelirken Orhan Pamuk şeytanın ağzından şunları aktarır:

"Düşüncelerin içeriği değil, biçimi önemlidir. Nakkaşın ne resmettiği değil, üslubu. Ama bunların da hiç belli olması gerekir." (s. 334)

Romanın son sayfalarına doğru "katil'in Enişteyi öldürüş nedeninin bu Doğu tarzı-Batı tarzı resim olduğu onun sözleriyle açıkça dile geliyor:

"İki şey için öldürdüm enişteni. Büyük üstad Osman'ı, Frenk nakkaşı Sebastiano'yu maymun gibi taklide zorladığı için. Bir de zaaf gösterip ona 'üslubum var mı?' diye sorduğum için." (s. 451)

"Üslup"u sanatın ağırlık merkezi yapan Batı'ya özenip, üslubu ayıp sayan, nakışı nakkaşın değil, Allah'ın nakışı sayan Doğu'yu terk etmek bir temel sorunsal oluyor sonunda:

"Bütün ömürlerince şahsi bir üslubum olsun diye Frenkleri taklit edecekler (...) Frenkleri taklit ettikleri için de şahsi bir üslupları olmayacak hiç." (s. 457)

Bu sözler, "Benim Adım Kırmızı"nın gizi ancak son sayfalarda ortaya çıkan katil figürü, Acem Velican Efendi, öteki adıyla "Zeytin" e aittir. Doğu tarzının bu öldürüşüne ateşli savunucusunun Osmanlı'yı Batı tarzından caydırma gayreti ilginç bir şekilde sonuçlanır. Kendisi Şeküre'nin intikamını alan Hasan tarafından öldürülür, ama Osmanlı ne Doğu tarzını sürdürür ne de Batı'yı kabul-

lenir.

"Acem ülkesinden ilhamla İstanbul'da bir yüzyıl açan nakış ve resim heyecanının kırmızı gülü de işte böyle soldu. Nakkaşların aralarında kavgalara, bitip tükenmez sorulara yol açan Heratlı eski üstadlar ile Frenk üstadlarının usulleri arasındaki çatışma bir sonuca ulaşmadı hiç. Çünkü resim bırakıldı: ne Doğulular gibi resmedildi, ne de Batılılar gibi; nakkaşlar öfkelenip isyan etmediler; bir hastalığı sessizce kabul eden ihtiyarlar gibi, yavaş yavaş ve sessiz bir tevekkül ve hüznüyle durumu kabul ettiler." (s. 468)

Mânâ ve madde

Orhan Pamuk, romanının son paragraflarında Şeküre'nin resme ilişkin iki arzusunun dile getiriyor. Biri, yaşlılığında oğullarına gençliğini gösterecek bir portre, ikincisi mutluluğunu dile getirecek bir resim. Nâzım Hikmet'in Abidin Dino'ya sorusunu anıştıran "Mutluluğun resmi yapılınsı istedim" sözlerini Şeküre, bunun ne salt Frenk tarzıyla ne de salt Doğu tarzıyla mümkün olacağını ima ederek noktalar. Çünkü o resimde Batı tarzında kendi olarak görünmek ister, ama resim, Heratlı eski üstadların usulüyle "gökteki kuşu hem uçar gibi, hem de gökte mutlulukla sonsuza kadar asılı kalır gibi gösterip zamanı durdurmalı" dir. (s. 469)

Batı'nın madde, Doğu'nunsa "mânâ" peşinde sürüklenişi, Goethe'nin sembol (Sinn-Bild) yani mânâ taşıyan şekil tanımında mânâyı maddeyi birleştirdiği gibi, sanırım Orhan Pamuk da en azından bu romanında, bu tür bir bileşimi sanatın (resim, edebiyat) hedefi olarak irdelemeyi tartışmaya çağırıyor.■

Benim Adım Kırmızı / Orhan Pamuk / İletişim Yayınları / 470 s.

